

Degvielas cenas veidošanās un to ietekmējošie faktori

Saturs:

1. Iepirkuma cena biržā

- 1.1. Degvielas cena biržā atšķiras no naftas cenas biržā!
- 1.2. Ekonomiskie, politiskie un citi faktori, kas ietekmē degvielas cenas pasaulē
 - A. Pieprasījuma un piedāvājuma attiecība un ražošanas kapacitātes izmaiņas
 - B. Ģeopolitiskā situācija
 - C. Klimatiskā situācija
 - D. Tirdzniecības darījumi un cenu spekulācijas
 - E. Kvalitātes prasības
- 1.3. Kā cenas ietekmē valūtas kurss?
- 1.4. Kur meklēt papildu informāciju?

2. Nodokļi

- 2.1. Akcīzes nodoklis.
- 2.2. Pievienotās vērtības nodoklis.
- 2.3. Nodeva par obligāto valsts rezervju glabāšanu.
- 2.4. Kur meklēt noderīgu informāciju?

3. Biopiedevas piejaukums

4. Degvielas tirgus Latvijā

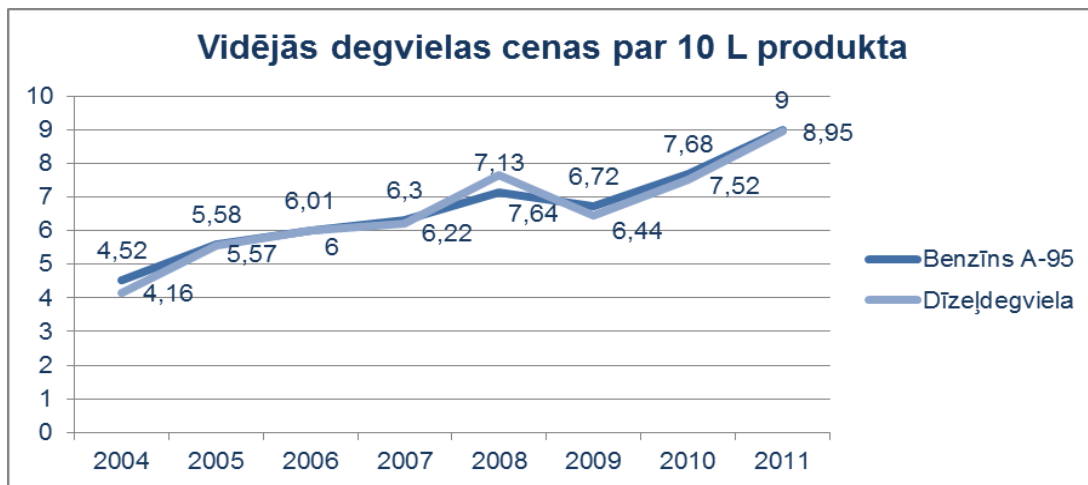
- 4.1. Mazumtirgotāja izmaksas – vairāk nekā 130 pozīcijas
- 4.2. Latvijā – maza tirgus specifika
- 4.3. Latvijas degvielas tirgū – augsta konkurence
- 4.4. Jo pasaulē augstāka cena, jo sīvāka konkurence
- 4.5. Cenošanas stratēģijas atšķiras
- 4.6. Mazumtirdzniecības rentabilitāte
- 4.7. Kur meklēt noderīgu informāciju?

5. Galvenie secinājumi

Gan pasaulē, gan Latvijā arvien lielāku sabiedrības uzmanību un diskusijas izraisa pieaugošās degvielas cenas. Galvenais šī palielinājuma iemesls ir naftas un naftas produktu cenu, kā arī pieprasījuma kāpums, kuru veido nemitīgi pieaugošais pasaules iedzīvotāju skaits un viņu labklājība. Tomēr, lai pilnībā izprastu degvielas cenas veidošanās mehānismu, jāņem vērā, ka to ietekmē daudzi būtiski faktori galvenajos degvielas cenas veidošanās posmos:

1. Iepirkuma cena jeb degvielas cena biržā (~45% degvielas cenas mazumtirdzniecībā)
2. Nodokļu apmērs, kas tiek pielāgots degvielas produktiem (~48,5% degvielas cenas mazumtirdzniecībā)
3. Degvielas papildus piedevas, piemēram, obligātās biopiedevas (~0,5% degvielas cenas mazumtirdzniecībā)
4. Mazumtirgotāja ienākumu daļa, no kurām tiek segtas visas izmaksas (~6,0% degvielas cenas mazumtirdzniecībā).

Visus minētos posmus ietekmē gan mainīgie, gan fiksētie lielumi, kas arī rada cenas dinamiku un nav pilnībā prognozējami. Tomēr ilgākā laika periodā var novērot likumsakarību – ikviens cenas kāpums ir augstāks par iepriekšējo, bet ikviens kritums ir mazāks par iepriekšējo. Rezultātā cenas ilgtermiņā ir augoša, lai arī precīzas cenas izmaiņas nav paredzamas.

1. Iepirkuma cena biržā

Degvielas cena biržā atšķiras no naftas cenas biržā!

Cenas naftas un naftas produktu biržās tiek kotētas gan naftai, gan populārākajiem naftas pārstrādes produktiem – benzīnam un dīzeļdegvielai, kaut pastāv arī citi likvīdi naftas pārstrādes produkti un to noieta tirgi. Benzīns un dīzeļdegviela ir biržas preces, turklāt šo preču cenas nosaka nedaudz citādi elementi kā naftai. Būtiski ir ņemt vērā, ka degvielas cenu mazumtirdzniecībā nosaka tieši degvielas produktu, nevis naftas cena biržā, lai arī, protams, ir vērojama korelācija starp izejvielas cenu un pārstrādātā produkta cenu. Naftas cena ir tikai viens no degvielas cenu ietekmējošajiem faktoriem, un tās galvenie un vienīgie pircēji ir naftas pārstrādes rūpnīcas, kuras savukārt ražo benzīnu un dīzeļdegvielu. Svarīgi degvielas produktu cenu veidošanās faktori ir naftas pārstrādes rūpnīcu produkcijas kapacitātes un profilēšanās, pieprasījuma un piedāvājuma balanss, kā arī loģistikas iespējas.

NB! Degviela un nafta biržā tiek kotētas atsevišķi!

Degvielas vairumtirdzniecības cenu noteikšanā tiek izmantotas aģentūras „Platts” apkopotās cenas. „Platts” ir viena no vadošajām Eiropas informatīvi analītiskajām aģentūrām, kas ik dienas apkopo un publicē aktuālās un reālās cenas naftas produktiem pēc noteiktiem piegādes nosacījumiem, apjomiem un standarta produktu specifikācijām. Cena tiek noteikta reizi dienā, balstoties uz informāciju par reāliem darījumiem tirgū iepriekšējās dienas laikā. „Platts” noteikto cenu kā bāzi izmanto arī degvielas ražotāji jeb rūpnīcas, nosakot pārdošanas cenu degvielas pircējiem, t. sk. mazumtirgotājiem.

NB! Biržas cena ir atskaites punkts rūpnīcām, lai noteiktu naftas produktu cenu mazumtirgotājiem.

Ekonomiskie, politiskie un citi faktori, kas ietekmē degvielas cenas pasaulē

A. Pieprasījuma un piedāvājuma attiecība un ražošanas kapacitātes izmaiņas

Degvielas cenu nosaka brīvais tirgus – piedāvājuma un pieprasījuma attiecība globālā mērogā. Nafta ir ierobežots dabas resurss, tāpēc piedāvājums vienmēr būs ierobežots. Toties iedzīvotāju un automašīnu skaits, ekonomiskā un rūpnieciskā aktivitāte pasaulē nemiņīgi palielinās, līdz ar to radot pieprasījuma pārsvaru pār piedāvājumu un veicinot degvielas cenu kāpumu.

Svarīga ir importa un eksporta paritāte, transportēšanas iespējas un kapacitāte, bet būtiskākais cenu noteicošais faktors ir pārstrādes rūpnīcu ekonomiskās atdeves plāni un realizācijas kanālu stratēģija. Vēl nozīmīgs faktors ir stratēģiskās valsts rezerves, īpaši ASV, kur glabājas ļoti lieli produktu krājumi, kā arī noliktavu pieejamība un termināļu novietojums – īpaši Eiropas valstīm, kas lielāko daļu sava patēriņa importē. Papildu faktors – valstu specifiskie normatīvie dokumenti,

piemēram, obligātie biodegvielu piejaukumi, kas prasa papildu noliktavu kapacitāti un veicina izmaksas.

B. Ģeopolitiskā situācija

Arī politikai ir būtiska ietekme uz jēlnaftas un naftas produktu cenām. Politiskie nemieri un nestabilitāte ietekmē naftas produktu ražošanas un transportēšanas iespējas, kā arī maina pieprasījumu pēc tiem.

Vairākas lielākās naftas ieguves un eksportētājvalstis ir grūti dēvēt par politiski vai militāri prognozējamām. Pērn, piemēram, degvielas cenu kāpumu ietekmēja nemieri Tuvajos Austrumos. 2012. gada sākumā galvenie degvielas cenu iespaidojušie notikumi pasaulē bija saspīlējums Persijas līcī un nemieri Nigērijā, kas ir nozīmīga naftas ieguves valsts.

Piemērs: Nigērijā valdība ir atcēlusi subsīdijas degvielai, kā rezultātā degvielas cenas ir dubultojušās

C. Klimatiskā situācija

Klimatiskā situācija tiešā veidā ietekmē degvielas pieprasījumu un piedāvājumu. Galvenokārt tas attiecas uz straujām un neparedzētām klimata pārmaiņām un dabas katastrofām, kas var mainīt degvielas ražošanas, piegādes un pārdošanas nosacījumus.

Piemēram, aukstums, kas pēkšņi iestājies Eiropas dienvidu valstīs, rada neparedzētu pieprasījumu pēc arktiskās klases dīzeļdegvielas. Spānijā un Francijas dienvidos, kur iepriekš šī dīzeļdegviela nav izmantota, rodas pieprasījums, ko rūpnīcām nodrošināt ir grūti, jo līdz šim pieprasījums pēc arktiskās klases dīzeļdegvielas ir bijis vien Ziemeļeiropā un Austrumeiropā: Polijā, Baltijā, Skandināvijā utt.

Piemērs: aukstums, kas pēkšņi iestājies Eiropas Dienvidu valstīs, rada neparedzētu pieprasījumu pēc arktiskās klases dīzeļdegvielas, ko rūpnīcām ir apgrūtināti nodrošināt

D. Tirdzniecības darījumi un cenu spekulācijas

Naftas un tās pārstrādes produktu tirgus pēdējo 20 gadu laikā ir kļuvis tik mainīgs, ka rezultātā tirgū radušies dažādi atvasinātie finanšu instrumenti, kuru mērķis ir gan nopelnīt, gan nodrošināt stabilu cenas garantiju atkarībā no tā, kas ir pircējs un pārdevējs. Līdz ar to veidojas tā saucamie papīra kontrakti, kas ir nākotnes darījumi un pamats dažādām cenu spekulācijām. Šis efekts atspeguļojas arī „Platts” noteiktajās cenās. Ar tirdzniecības darījumiem galvenokārt nodarbojas dažādi investīciju fondi, bankas un finanšu institūcijas, kas darījumus veic uz papīra, nevis reāli pērkot un pārdojot degvielas produktus. Diemžēl spekulāciju faktors attiecas uz jebkurām biržas precēm, arī zeltu, graudiem, akmeņoglēm, kafiju un citiem.

E. Kvalitātes prasības

Pēdējo gadu laikā Eiropas Savienība ir noteikusi virkni kvalitātes prasību degvielai, lai nodrošinātu mazāk kaitīgu izmešu vidē. Piemēram, kopš 2008. gada Eiropas valstīs drīkst realizēt tikai degvielu ar samazinātu sēra daudzumu (līdz 10 ppm). Šādas prasības ietekmē degvielas ražošanas izmaksas un palielina naftas produktu cenas. Krievijā tik augstu prasību nav, tāpēc arī degvielas cena ir zemāka.

Kā cenas ietekmē valūtas kurss?

Degviela biržā tiek kotēta ASV dolāros, savukārt vietējie mazumtirgotāji pārvērš degvielas cenas vietējā valūtā, un tādējādi gala cenu patērētājiem ietekmē ASV dolāra kursa svārstības. Valūtas kurss tiek ņemts vērā katru dienu, un, pieaugot tam, pieaug arī degvielas cena. Reizēm ASV dolāra kursa pieaugums izlīdzina degvielas cenu kritumu biržā, un cena Latvijā paliek nemainīga.

NB! Aprēķinot ASV dolāra kursa svārstības, jāņem vērā, ka tā kritums/kāpums pret dažādām valūtām var atšķirties.

Kur meklēt papildu informāciju?

- Aģentūras „Platts” noteiktās degvielas cenas (maksas resurss) – <http://www.platts.com/>
- ASV Enerģētikas informācijas pārvaldes ziņojumi par cenu ietekmējošajiem faktoriem – <http://www.eia.gov/finance/markets/>
- Žurnāla „The Economist” degvielas cenu apskats – <http://www.economist.com/topics/petrol-prices>
- Biznesa un ekonomikas ziņu aģentūras „Bloomberg” enerģētikas ziņu sadaļa – <http://www.bloomberg.com/news/energy-markets/>
- Eiropas enerģētikas portāls, cenu salīdzinājums – <http://www.energy.eu/#Domestic>
- Eiropas Komisijas mājaslapas enerģētikas sadaļa http://ec.europa.eu/energy/observatory/oil/bulletin_en.htm
- Konkurences padomes informācija par degvielas tirgu un cenu veidojošajiem faktoriem – http://www.kp.gov.lv/?object_id=689#b10

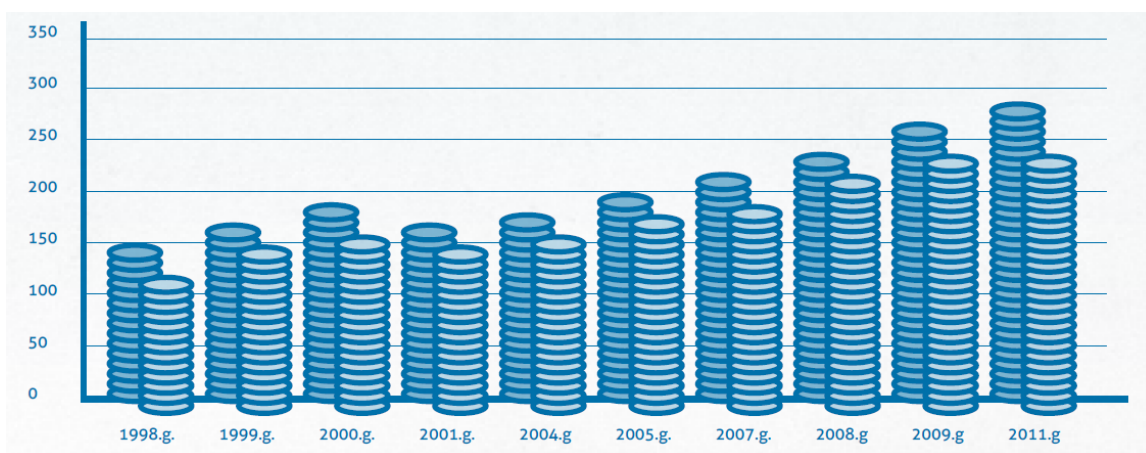
2. Nodokļi

Kādi nodokļi degvielai tiek piemēroti Latvijā?

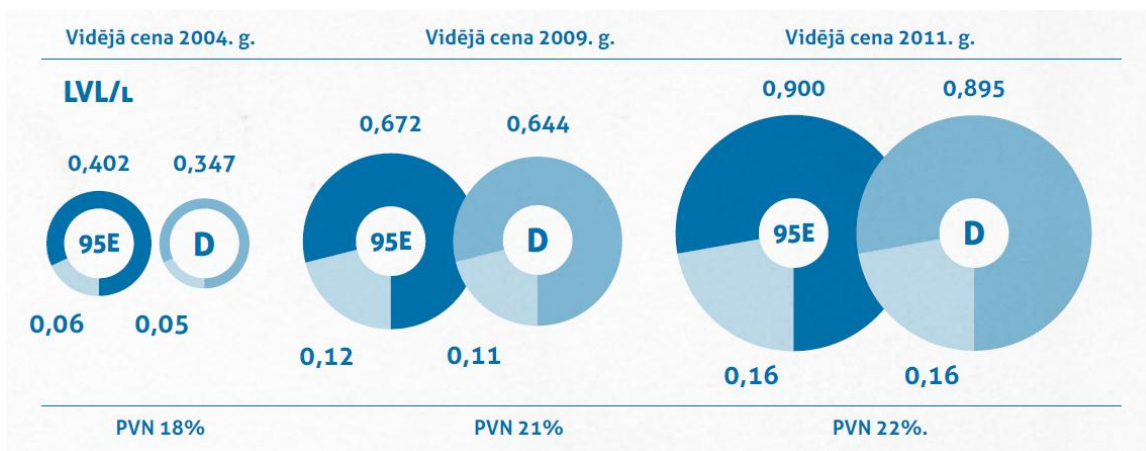
Latvijā degvielai tiek piemēroti trīs nodokļi, kas šobrīd veido aptuveni 48,5% degvielas cenas mazumtirdzniecībā:

NB! Šobrīd nodokļi veido aptuveni 48,5% no degvielas cenas.

1. Akcīzes nodoklis. Akcīze par 1000 litriem produkta ir 289 lati svinu nesaturošam benzīnam, tā aizstājējproduktiem un komponentiem, kā arī 234 lati dīzeļdegvielai (gāzeļļai), tās aizstājējproduktiem un komponentiem. Pēdējo gadu laikā akcīze ir palielināta vairākas reizes – kopš 1998. gada litram benzīna tas ir pieaudzis par 14,9 santīmiem jeb aptuveni 2 reizes.

2. Pievienotās vērtības nodoklis. PVN pēdējo gadu laikā ir palielināts vairākkārt, un patlaban tas ir 22%. Vēl 2008. gadā PVN likme bija 18%. Būtiski, ka PVN summa mainās atkarībā no degvielas cenas – jo augstākas degvielas cenas, jo augstāks arī PVN.

3. Nodeva par obligāto valsts rezervju glabāšanu. Nodeva par obligāto valsts rezervju glabāšanu ir 17,33 lati par katru iepriekšējā mēnesī realizēto tonnu benzīna un 12,15 lati par katru iepriekšējā mēnesī realizēto degvielas dīzeļdegvielas tonnu. Tas degvielas cenu palielina attiecīgi par 1,6 un 1,2 santīmiem litrā.

Kur meklēt noderīgu informāciju?

- Valsts ieņēmumu dienesta mājaslapa – <http://vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&hl=1>

3. Biopiedevas piejaukums

Kopš 2009. gada oktobra visā Latvijā 95. markas benzīns un vasaras dīzeļdegviela tiek tirgoti ar obligāto 5% biopieDEVU. Bioetanols un biodīzelis, kas tiek pievienoti fosilajai degvielai, tāpat kā nafta un tās produkti ir biržas preces, kurām ir tādi paši cenas veidošanās nosacījumi kā degvielai. Šobrīd izejvielu biržas cenas ir par 20–30% augstākas nekā benzīnam un dīzeļdegvielai. Piemēram, Igaunijā biopiedeVA nav obligāta. Tirgotāji to izmanto un biopieDEVU nepievieno. Tas ir viens no degvielas cenu atšķirības iemesliem Latvijā un Igaunijā.

4. Degvielas tirgus Latvijā

Mazumtirgotāja izmaksas – vairāk nekā 130 pozīcijas

Vairāk nekā 93% cenas veido degvielas iepirkuma cena un nodokļi, un tikai apmēram 6,0% degvielas cenas veido mazumtirgotāja ienākumi, no kuriem tiek segtas visas izmaksas. Tās ir vairāk nekā 130 pozīcijas – degvielas glabāšana un piegāde, degvielas uzpildes staciju uzturēšana, darbinieku algas, citi nodokļi (iedzīvotāju ienākumu nodoklis, sociālais nodoklis utt.), investīcijas attīstībā, staciju uzturēšanā u.c. Turklāt degvielas tirdzniecība ir saistīta ar īpaši augstām drošības prasībām, kas rada izmaksas gan staciju izveidē, gan uzturēšanā. Jaunas, ES drošības un vides aizsardzības standartiem atbilstošas degvielas uzpildes stacijas izveide maksā ap 1 miljonu eiro, neskaitot turpmākās uzturēšanas izmaksas.

NB! Mazumtirgotāja ienākumi, no kuriem tiek segtas visas izmaksas, veido tikai ~ 6,0% no degvielas cenas.

Latvijā – maza tirgus specifika

Latvija, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ir neliels tirgus ar nelielu pieprasījumu, tāpēc degvielas mazumtirgotājiem rodas lielākas izmaksas par litru degvielas, kā arī mazākas apjoma atlaides no degvielas ražotājiem un vairumtirgotājiem, kas pārdod degvielu. Arī tas ietekmē degvielas cenu.

Tāpat, ņemot vērā, ka degvielas cenu biržā nosaka pasaules cenas, vietējais pieprasījums nevar ietekmēt degvielas cenu.

Latvijas degvielas tirgū – augsta konkurence

Degvielas mazumtirdzniecības tirgus Latvijā ir piesātināts, un konkurence ir ļoti spēcīga. 2011. gada beigās degvielas mazumtirdzniecībā darbojās 137 uzņēmumi. Latvijas teritorijā ir aptuveni 450 degvielas uzpildes stacijas un ap 100 gāzes uzpildes stacijas. Arī šo staciju skaits pret iedzīvotāju skaitu Latvijā ir augstāks nekā citur Eiropā. Piemēram, Latvijā uz vienu degvielas uzpildes staciju ir 3200 iedzīvotāji, Vācijā – 5700, bet Lielbritānijā – 7100 iedzīvotāji. Tas liecina, ka konkurence, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, ir lielāka, un tas rada sīvu konkurenci mazumtirgotāju vidū – lai pastāvētu tik piesātinātā tirgū, tiem ir jāpiedāvā konkurētspējīga cena.

Jo pasaulē augstāka cena, jo sīvāka konkurence

Līdz ar pasaulē augošajām degvielas cenām, samazinās arī degvielas patēriņš. Līdz ar to konkurence degvielas tirgotāju vidū ir īpaši augsta.

Degvielas uzpildes stacijas vietējā jeb tā dēvētajā mikrotirgū mēģina noturēt konkurētspējīgu cenu. Tieši šī iemesla dēļ degvielas cenas tiek noteiktas vietējā tirgus prasībām un nedaudz var atšķirties.

Augstās konkurences un atlaižu politikas dēļ cenai, kas norādīta uz degvielas sūkņa, bieži vien ir tikai informatīvs raksturs. Mazumtirgotāji piemēro dažādu veidu atlaides gan pastāvīgajiem klientiem, gan biznesa klientiem.

Cenošanas stratēģijas atšķiras

Degvielai pastāv ļoti augsta savstarpēja aizvietojamība, jo degviela ir homogēns jeb viendabīgs produkts, kura fizikālās un ķīmiskās īpašības un līdz ar to lietošanas ekonomiskais labums ir vienāds. Pastāv arī augsta lielāko uzņēmumsabiedrību līdzība attiecībā uz izmaksu struktūru, biznesa stratēģiju un risku vadību, degvielas iegādes veidu un avotiem. Tāpēc galvenās cenu atšķirības nosaka tirgotāja profils – pilna servisa vai automātiskās degvielas uzpildes stacijas, degvielas kvalitātes nodrošināšana, degvielai pievienotās īpašās piedevas, kā arī serviss, ko katrs tirgotājs saviem klientiem sniedz.¹

Mazumtirdzniecības rentabilitāte

Virspējņu gūst uzņēmumi, kas nodarbojas ar naftas ieguvu un pārstrādi, savukārt degvielas mazumtirdzniecība ir komercdarbības veids ar salīdzinoši zemu rentabilitāti. Turklāt, pat ja

¹ http://wiki.em.gov.lv/wiki/Degvielas_tirgus_un_konkurence

mazumtirgotāja īpašnieks ir naftas ieguves uzņēmums, iepirkuma cenu veido tirgus nosacījumi, proti – cena biržā.

Neskatoties uz degvielas tirgotāju apgrozījumu daudzu miljonu apmērā un lielo nomaksāto nodokļu apjomu, peļņa degvielas mazumtirdzniecības nozarē, salīdzinot ar apgrozījumu, vidēji ir no 0,5 līdz 2%.

Salīdzinājumam: telekomunikāciju nozarē peļņas attiecība pret apgrozījumu nereti sasniedz 20% un vairāk. Degvielas tirgus rentabilitātes līmenis parasti nav augstāks par citu nozaru vidējo līmeni un attīstītajās Eiropas valstīs ir ļoti līdzīgs.

Kur meklēt noderīgu informāciju?

- Interaktīvs grafiks ar degvielas cenu salīdzinājumu dažādās valstīs – Global Petrol Price Index
<http://www.staveleyhead.co.uk/utilities/petrol-prices/>
- Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas informatīvie materiāli
http://wiki.em.gov.lv/wiki/Degvielas_tirgus_un_konkurence
- Ziņu portāla „financenet.lv” degvielas tirgus sadaļa
http://www.financenet.lv/viedokli+degvielas_tirgus

5. Galvenie secinājumi

Kopumā degvielas cenas veidošanos ietekmē daudz un dažādi faktori, kurus nevar skatīt atsevišķi un kas jāskata kopsakarībās ar visu cenošanas mehānismu. Būtiski ir tas, ka mazumtirgotājs nevar ietekmēt aptuveni 93% uzpildes stacijā redzamās degvielas cenas. Tieši tāpat to nevar ietekmēt ne valsts iedzīvotāju pirktspēja, ne pat notikumi Latvijā ekonomikā – jo cenas tiek noteiktas pasaules biržās, kur savukārt tiek analizēti visai pasaulei vai kādam ekonomiskajā ziņā lielākam reģionam būtiski notikumi.

Materiālu apkopēja: SIA „Latvija Statoil”

Uzziņai: aegl@statoilfuelretail.com